

”PIAN VAJOAT UNEEN JA MUISTAT KAIKEN”

Mikä vaikuttaa AT:n perustana? Legendaksi esimerkiksi muistista.

AT: absoluuttinen tieto, analyytinen tieto. Valistuneet romantikot Hegel ja Freud sopivat esimerkiksi esimerkiksi muistin ajattelamisen mallien konfliktista. Huolimatta heidän ajatteluun ohjaavasta ankan tieteiden ideaalista – toisin sanoen sen takia – he ponnistelivat lujasti ajattelakseen myös tietoisuuden hengen perustaksi levittäytyvää ajattelun toista tai negatiivista. Konfliktin logiikka (aina liian skemaattisesti ilmaistuna) tulee esiin tilanteessa, jossa tietämisen välttämättömäksi mahdollisuusehdoksi takaperin pääteley ajatus muistista alkaa näyttytyä yhteismitattomana siihen muistiin nähden, joka hahmottuu, kun vain kuvaillaan muistia muistina, kaikkien efektiivensä mahdollistajana.

Absoluuttinen muisti

Tiedon olisi mielellöntä pitää unohtamisen ajatuksesta.

Tietenkin unohtamista on: tieto itseään ei voi kuvitella olevansa tai edes haluavansa olla kaiken tiedon yhtäaikaista, totaalista läsnäoloa. Ajatus kaiken tiedetyn rajattomasta esilläolosta olisi jo kuvitelma kaaoksesta, psykoosista, jäämisestä pelkkään tietämisen ilman että ajattelemisen olemuksellisesti ajassa kehkeytyvälle prosessuaalisuudelle jäisi enää tilaa. Edes se tieto, joka ei enää kuulu kellekään yksittäiselle, rajalliselle ihmiselle vaan absoluuttiselle hengelle, ei ole puhtaasti läsnä. *Hengen fenomenologian* viimeisessä luvussa Hegel kuvaa absoluuttisen tiedon prosessia jatkuvasti tapahtuvana ja jatkuvasti kumoutuvana itsensä uhraamisen kaksoisliikkeenä, jossa henki vajoaa yhtäältä ulkoisuutensa satunnaisuuteen (luonto) ja toisaalta sisäisyytensä yöhön (historia). Jälkimmäistä näistä negatiivisista momenteista Hegel kuvaa sanalla Erinnerung, joka tarkoittaa muistia nimenomaan sisäistävän, säilyttävän, kumottuna [Aufheben] vartioivan muistamisen mielessä;

edellinen, ulkoistuminen aikaan ja avaruuteen, ei saa muistin nimeä, mutta sen rakenne on hyvin samankaltainen kuin Hegelin toisen muistin käsitteen, Gedächtniksen, rakenne. Absoluuttisen hengen tietämisen liike on nyt nimenomaan itsensä tunnistamista uudelleen tässä väliaikaisesti unohtetussa, toisin sanoen uudelleen substanssiksi tullessa oman muistin sisällössä. Aikaisemmin opittu ei ole kadonnut, opettaa Hegel (täällä kuten myös *Logiikan tieteen* viimeisessä luvussa), Er-Innerung, sisäistävä muisti, on säilyttänyt kaiken siihen painetun. Hengen päämäärä on ”Offenbarung der Tiefe”, muistin, luonnon, historian, oman toisenäolemisensa syvyysien avaaminen, ilmaiseminen, ilmituominen.

Näin absoluuttinen henki ei unohta mitään. Se ei koskaan unohtaa unohtamisen vahvassa mielessä niin, että muistin varaan vajonnut todella katoaisi lopullisesti. Se määrittelee muistin omien tarpeittensa mukaisena absoluuttisen varmana varastona, poissaolona, joka on vain läsnäolon abstrakti negaatio tai joka saa määritteensä vain tietoisuuden presenssistä käsin eikä muita määritteitä ole.¹

Minkälainen absoluuttisen hengen ”muisti” – sen sisäisen ulkoisuuden tai sisäisen sisäisyyden – on oltava, jotta henki voisi tunnistaa itsensä siinä uudelleen?

Absoluuttisen hengen muisti ei voi olla kaoottinen ja ennustamaton. Sen on oltava jokin, joka takaa muistiin painetun täydellisen säilymisen ja mahdollistaa uudelleentunnistamisen, muistiin upotetun ajatuksen paluun uuteen läsnäoloon muuttumattomana. Ehkä se on hypnoottinen.

Materiaaliset jäljet

Sekä Hegel että Freud kutsuvat muistin ajattelemisensa perustaksi ensisijaisesti malleista klassisimman: muisti kuvataan jäljennösten varastona. Hyvin kaavamaisesti ilmaisten muisti on ”klassiselle filosofialle” passiivinen alusta, johon tietoisuus painaa merkkinsä kuin leimat².

Tämä malli etääntyy vain vähän kysymyksestä, jossa yritetään herätä tiedon ajallisuuden paradoksisia (tiedostamaton ei välitä ristiriidoista, sanoo Freud; ymmärrys ei voi sietää niitä, jatkaa Hegel) ja yritetään tajuta mitä on tieto rekognitiona – mikä on ehkä myös yritys ajatella aikaa avaruuden termin. Perustavalaatuinen paradoksi kuuluu: miten voin olla varma, että muistoni todella kuvaa aieman tapahtuman, kun en voi palata alkuperäisen tapahtuman hetkeen tarkastamaan, mitä todella tapahtui? Edelleen: jos nykyinen tietoni perustuu aiempaan, tiedän mitä nyt tiedän vain, jos tiedän, mitä tiesin aiemmin. Mutta kun tämä aikaisempi tieto perustuu johonkin aiempaan tietoon, joudun palaamaan vielä kauemmas ottamaan selvälle sen, mitä tiedän, ja prosessi jatkuu samana liikkeenä äärettömiin. Ergo: ei ole mahdollista tietää mitä tietää, siis tieto ei ole mahdollista. Äärettömän regressio ei koskaan johda olemukselliseen totuuteen vaan korkeintaan likiarvoon, jota ehdottoman varmuuden etsijä ei voi kestää.

Yksi ratkaisu rekognition äärettömälle progressille saadaan, jos anamnesiksen (uudelleenmuistamisen) prosessia valvomaan asetetaan jonkinlainen ylijajallinen, ikuisesti tosi ja siis ikuisesti läsnäoleva idea. Tämä ratkaisu kuulostaa sadulta tai myytiltä, mutta se ei tee siitä heiveröisempää. Sen rinnakkaisena, heikompana versiona kulkee teoria muistijäljistä: ei enää niin, että idea, merkitys, serkkait, olisi ikuisesti läsnä. Sen sijaan idean edustaja, varasto, symboli, merkittäjä säilyy muuttumattomana muistona. Jos muisto ei katoa ja jos muisto mahdollistaa aieman totuuden täydellisen reproduktion, anamnesinen tieto on mahdollista.

Molemmissa versioissa muisti on määritelty tiedon tarpeesta käsin, tiedon mahdollisuusehtona. Muistosta tulee neutraali, passiivinen välittäjä, jolla ei ole omia tiedon tarpeita riippumattomia operaatioita. Se määrittelee tiedon toisena, tiedon negatiivina myös sanan valokuvauksellisessa merkityksessä. Unohtus ei ehdi koskaan

varsinaisesti tapahtua – unohdus todellisenä, efektiivisenä katoamisena, poissaolona, menetyksen riskinä. Muistin käsitteen se puoli, joka sisältää unohduksen ja vääristymisen mahdollisuuden, on abstrahointi pois sen funktion määrittämisen olemuksen tieltä. Ajatus yliaistillisesti valvovasta ideasta on kääntynyt ajatuksiksi saman paluusta, ja tiedosta rekognitiona tulee eräänlaista hypnoottista toistoa. Ajatuksen tai havainnon ja muistin välille jää vielä kevyt kysymys käännöksestä, sillä muistin materiaali ei ole sama kuin läsnäolevan tietoisuuden materiaali, mutta ”klassiselle filosofialle” tämä on vain materiaallinen kysymys, eikä tieto ole oikeastaan kiinnostunut sellaisesta hengellisestä materiaalista, joka ei ole tiedon alkuperä vaan pelkkä välittävä perusta. Välittävä perusta määritellään neutraalina (ikonisten kuvien tatuoina vahatauluna), koska tieto ei tarvitse enempää.

Omia mahdollisuusehtojaan kyselevän tiedon johdatuksen tuolla puolen tiedämme ”luonnollisesti”, etteivät muistin efektit rajoitu tähän tiedon reproduktion mahdollistamiseen. Kun muisti kuvataan kaikkien efektiensä mahdollisuusehtona, päädytään aivan toisenlaiseen teoriaan tai malliin.

Hallusinaatioiden perustat

Muistin muita efektejä ovat esimerkiksi unet, harhat, sanaleikit, lipsahdukset tai hypnoosi. Näiden harhojen tutkiminen tapahtuu Hegelille sielun sairauden ja Freudille mielen patologioiden penkomisen maastossa. Saako jo ehdottaa, että se, mikä ei takaa totuuden reproduktiota, mikä ei palvele tietoa ja tietoisuutta, jää aina sairaaksi? Ja että muistin painuminen negatiiviteetin kätkeytyväksi vaiheeksi tiedon teoriassa liittyy sen potentiaaliseen luonteeseen, jossa mahdollisuutena lepää paitsi tieto myös se, mikä ei ole vain tiedottomuutta vaan valetta? Tiedon ja hulluuden välissä kytevä mahdollisuus fantasiaan, imaginaatioon vajoaa taiteena AT:n alaisuuteen ja asettaa tälle

kysymyksiä.

Mitä on lisättävä teoriaan muistista, jotta myös unet ja harhat voitaisiin selittää? Jotain, mitä Freud voisi kutsua tiedostamattomiksi operaatioiksi. Muistijälkien reproduktio täydentyy joukolla muuntelevia operaatioita, siirtymiä, tiivistymiä, käännöksiä, re-figuroitumisia. Nämä ilmiöt tuottavat ongelman teorialle muistijäljistä, sillä niin kauan kuin muistin substanssi mielletään pelkkänä passiivisena aivomassana, siihen ei jää mitään, millä aktiivisia operaatioita voisi selittää. Freud tiesi tämän, ja hän etsi apua eräänlaisesta sähköopillisesta mallista selittääkseen muistijäljet jonakin muuna kuin yksinkertaisen empiristisenä ikonisena leimana. Jälkeä ei enää määritä minkäänlainen kaltaisuus objektiin nähden. Se syntyy, kun joukko ”väyliä” (Bahnung) järjestäytyy konsellaatioksi, ja nämä väylät ovat puolestaan tulosta siitä, että neuronista toiseen edennyttä jännitettä on onnistunut vähentämään vastarintaa, jonka tämä liike alun perin aiheutti. Edelleen muistijäljet liittyvät aina systeemiksi, ne kytkeytyvät toisiin jälkiin (esimerkiksi kausaalisuuden tai simultaanisuuden perusteella). Samakin objekti jättää jälkiä eri systeemeihin erilaisen assosiaatiotyyppien perusteella.

Hegel ei nähnyt jäljen ajatuksen ongelmallisuutta yhtä selvästi kuin Freud. Erityisesti *Ensyklopedian* kielen teoriassa hän yhtäältä asetti merkin muistiin säilyvänä jälkenä. Hän edellytti, että merkki säilyy muuttumattomana, mutta toisaalta hän kuvasi muistia myös merkkejä muutteluvien voimien temmellyskenttänä. Tämän ristiriidan ratkaisu ei ole näkyvissä hänen kielen teoriassaan. Ratkaisun jäljittäminen pitkin systeemiä kannattaa kuitenkin tehdä siksikin, että Freudilla puolitiiehen jäänyt muistin systeemien pohdinta saa hegeliaanisen hengen kehittyessä systemaattisen kuvauksen, ja muistin perustana vaikuttavat operaatiot esitellään lain idean kehkeytymisenä.

Hegelille muisti liittyy säännöllisesti perustan (Grund) momenttiin. Perusta on vaikea käsite: se ei

ole syy, causa. Se ei ole myöskään varsinainen alkuperä: ei vain niin, ettei muisto voi olla muistissa, ellei se ole ensin tullut sinne jostakin, vaan myös niin, että perusta ylipäänsä tulee näyttäytymään perustana vasta kun henki on kehittynyt perustan kysymyksen ohi, ja kun se näkee perustan jonkun totuuden tai todellisuuden perustana. Perusta on aina jonkinlaisen välittömyyteen vajoamisen momentti, joka vaatii välitystä ja kumousta – perustan kysyminen on tuhoutumista, zugrundegehen, vajoamista kuluun, Ab-Grund. Tämä perusta hahmottuu kahdella tavalla: yhtäältä se on substanssi, massa, materiaali, jossa tiedon aine leppää kokonaisuudessaan, mutta jossa tieto ei ole muotoutunut tiedoksi. Näin perusta substanssina jää potentiaalisuuden alueeksi. Toisaalta perusta on tiedon kannalta pelkkään tautologiaan jäämisen momentti: kun sanotaan, että B on A:n täydellinen ja riittävä perusta, on oikeastaan vain sanottu A kaksi kertaa. Tieto ei ole kasvanut A:n totuuteen, sen olemusta ei ole tajuttu.

Muistavina hahmottuvien perustojen sarjan aloittaa ensyklopedisen hengenfilosofian järjestelmäsä antropologia. Tämä on tiede sielun sisäisyydestä ja substanssina-olemisenä, ja täällä esitellään muun muassa unet, hulluus ja hypnoosi (”magneettinen sonnambulismi”). Unet ovat kuvien – ja myös ideoiden ja kategorioiden – hallitsematonta reproduktioita, niissä tunteuttamattomaksi jäänyt materiaallime näyttäytyy käsittämättöminä välähdyksinä, riekaleina – tai illuorisoina totaliteetteina. Uni on voimaton ja riittämätön perusta tiedolle juuri siksi, ettei uneksija tiedä mitä tietää – oikeastaan unet voidaan *nähdä* vasta kun on jo herätty, vasta reflektion momentin, spekulatiivisen silmien avaamisen jälkeen.

Hypnoosin myötä Hegel lähestyy kysymystä siitä, mistä muisti jälki tulee tiedo(stama)ttomaan, sillä täällä sielu kuvataan eksplisiittisesti passiivisena vastaanottajana, muistavan substanssin prototyyppinä. Subjektin positio jakautuu nyt

kahtia: se instanssi, josta tulee aikanaan tietoisuus, on passiivinen. Aktiivinen, tietävä subjekti, arvostelman, totuuden ja muiston antaja, on joku toinen subjekti. Genius, hypnotisoija. Hypnotisoitu joutuu toisen subjektin vallan alle, ja tämä painaa sairaaseen merkkinsä. Subjekti ei tiedä, mitkä hänen vaikutelmistaan ja ideoistaan ovat hänen, eikä hän voi myöhemminkään tietää, mitä häneen on juurrutettu hypnoottisessa unessa. Tämä on kaamea demonisen vaikutuksen momentti, pahoille unille ja jumalattomalle tiedolle altistumisen hetki hengen kehkeytymisessä. Silti tämän hengen olennaisen sairauden ratkaisevin malli on kuvaus sikiöstä ja äidistä, siitä, kuinka äiti painaa tulevaan subjektiin vaikutelmiaan – esimerkiksi syntymämerkin sen pehmeään ihoon. Esseensä ”Identité et tremblement” Nancy kuvaa tämän momentin Hegelille kohtalokkaana rakkaudenlahjan vaiheena, jossa filosofian subjekti on syntymäisillään hypnotisoituna, visionaarina, sairaana – mahdollisuus, jonka kehittyä jää odottamaan Freudia.

Ero, jonka Hegel pystyttää kahden sielutieteensä, antropologian ja psykologian välille, on ero löydetyn ja haltuunotetun välillä. Uneksiva sielu löytää itsestään kuvina kelluvia vaikutelmia, mutta se jää avuttomaksi niiden tulvan alle. Teoreettinen henki on ylittänyt tämän avuttomuuden tunteen, koska se on ottanut sisältönsä omakseen: tietäminen edellyttää omistamisen. Sama erottelu tulee lopulta konstituoimaan eron tiedostamattoman ja tietoisuuden välille myös Freudilla. (Olisiko Freud tyytyväinen, jos hän huomaisi, kuinka hegeliaaninen hän on?) Sairaus johtuu tiedostamattomasta toistosta, ja siitä parannutaan, kun amnesia voitetaan anamneesilla – kun se, minkä vaikutus vain löytyi, tulee syvästi elettyä tietona tietoisuuden haltuun.

Hegelin psykologian kaksi muistia ilmaisevat kahta muistille asetettua edellytystä: Erinnerung on dynamiksen, Gedächtnis stasiksen vaihe. Erinnerung on sisäisyyden momentti, syvyys, jossa kuvat ja

ideat säilytetään tiedostamattomasti. Siitä kasvavassa mielikuvituksessa, *Einbildungskraft*, vallitsevat ”niin sanotun ideainassosiaation niin sanotut lait” ja fantasia. Fantasia valjastetaan täällä absoluuttisen tiedon palvelukseen kertomalla, että nimenomaan fantasia manifestoi hengen vapautta – Hegelillä ei ole koskaan kyse vapaudesta vapautena järjen kahleista, vaan vapautena luonnollisista ja kontingenteista määräsyyksistä. Mielivalta on mielen valtaa, eikä henki tule enää palaamaan mielettömiin assosiaatioihin. *Gedächtnis* on hengen sisäisen ulkoisuuden momentti, ulkoluvun ja mekaanisen reproduktion vaihe hengen kehityksessä. Sen laki on mnemoninen *tableau*³, kontingenti säännönmukaisuus. Niin kauan kun pysytään kielessä näiden muistien valtakuntana, ei oikeastaan tiedetä, mitä sanotaan: vasta kahden muistin välisessä taitteessa syntyy kielen jälkeinen momentti ajatus (Denken) puhuu tunnistaen puhumansa. Ja täällä päädytään Hegelin semiologian hämärimpään kohtaan: miten siirrytään muistamisesta reproduktiona muistamiseen ajatteluna?

Tämä on myös Freudin perusongelma. Kun hän kuvaa analyysin kulkua, hän erottaa kaksi paluun tapaa, muistin ja toiston. Toisto on erityisesti toistopakkoa, sitä, että potilas tiedostamattaan palaa samaan traumaattiseen tilanteeseen yhä uudelleen yhä uusina versioina. Torjutun paluu toistopakon demonisena paluuna tai demonin paluuna on Freudin mielestä kaameaa, *unheimlich*, ikään kuin potilas olisi jonkun muinaisen näyttämön tai hahmon lumoama ja hypnotisoima. Analyysin tehtävänä on nyt tehdä tästä automaattista tietoinen – muistaa se, mitä toistetaan. Siirtymä toistosta muistiin tapahtuu analyttisen työskentelemisen myötä ja etenkin *transferenssineuroosin* kautta. Mutta ongelma on itsepintainen: mikä synnyttää eron muistin ja toiston välille? Muistin omassa rakenteessa ei ole mitään, mikä selittäisi tämän eron, ja lopulta Freud ei onnistu sanomaan enempää kuin Hegelkään:

tiedostamattomasta tulee tietoista.

Hegelin mukaan tässä siirtymässä tapahtuu *Aufhebung*. Tämä kääntymätön, mahdoton hegeliaaninen mestarisana, säilyttäen kumoava ylentäminen, ei sekään kerro, mistä on kyse. Päinvastoin, *Aufhebung on se*, mikä on tapahtunut, tässä tapauksessa tietoiseksituleminen. Perusta on kumottu, ajatus on astunut näkyville (jälleen uutena oliona, totaalisena kappaleena: perustan totuus on Hegelillä aina jonkinlainen olio). Tutkimalla pelkkää perustaa ei voi ymmärtää, miksi murros tapahtui: jälkeinpäin vain tajutaan ajattelemisen jo tapahtuneen. Freud saattaisi sanoa, että tietoiseksituleminen liittyy *Nachträglichkeit*-ilmiöön, operaatioon, jossa muistosta tulee vaikuttava vasta jälkikäteen – jossa subjekti kykenee kytkemään jonkun muistonsa merkittävään kontekstiin vasta paljon sen jälkeen, kun muisto on syntynyt (esimerkiksi lapsuuden seksuaalinen näyttämö aktivoituu seksuaalisesti merkittävänä vasta puberteetin jälkeen). Mutta *Nachträglichkeit* toimii sekä tietoisuuden että tiedostamattoman alueella.

Silti molemmat mestarit puhuvat epäilemättä tietoiseksi tulemisesta jonkinlaisena merkittävään kontekstiin sijoittamiseen. Hegelille tämä on merkityksellisen totaliteetin ilmaantumista, sen tajuamista merkittävänä, olemuksellisenä, totena. Ristiriita, joka vaivasi hänen psykologiaansa – se, että jotta leima takaisi tiedon säilymisen, sen on *vain* säilyttävä, mutta muistissa oli *myös* prosesseja, jotka vaikuttivat sinne upotettuihin merkkeihin – ratkaistaan vasta totuuden sfääristä käsin.

Mikä voi taata oikean nousun (*Aufhebungin*) ajatukseseen, jos muistissa säilytettävä merkki on aina vääristymisen uhanalainen? Se, että ajatus on aina enemmän kuin pelkkä merkki (qua *Vorstellung*). Ajatus on *käsitteellinen* ajatus, ja logiikka näyttää, kuinka käsitteen perusta kasvaa ohi sen kontingenssin, jota antropologiset ja psykologiset muistit perustoina manifestivoivat. Perustan käsite on jo identiteetin ja eron reflektiota spekulatiivisen proposition tulemi-

senä, tämä kasvaa modaaliolgelman ratkaisuksi ja tämä edelleen syllogistiikaksi ja opiksi päättelystä. Nämä perustat ovat itsessään tosia ja ikuisia, koska ne eivät kuulu kontingenssin vaan välttämättömän totuuden sfääriin – eikä niitä siis voi unohtaa. Yliajallinen henki tulee olemaan valvonut käsitteen prosessia sen jälkeen, kun muisto materiaalisena leimana on syrjäytynyt tiedolle kelpaamattomana kontingenssina. Kun siirrytään mekaanisesta reproduktiosta ajatuksen vapauteen, jätetään syrjään kaikki se mitä ei ole perusteltu todesti ja mikä ei kysy totuutta totaliteettina. *Aufhebung* oli ovela: se ei edellytä reproduoimista hengettömänä identtisen paluuna, vaan totuuden uudelleentunnistamisena eteen leivittäytyvässä ulkoisuudessa⁴.

Tutkielma ei saa syntyä automaattikirjoituksena

Mikä on AT:n kohtalo muistin teorian kahden tendenssin välissä? Kun on kyse AT:n – totuuden ja terveyden – mahdollisuusehdoista, valetta ja sairautta tutkittaessa kehittyneet teoria muistin omista operaatioista saa jälleen väistyä, ja totuuden takajaksi konstruoitu ajatus leimasta nousee jälleen hallitsevaksi.

Absoluuttinen tieto tulee tietämään itsensä, kun se tunnistaa itsensä uudelleen itsessään uppouessaan itsetutkisteluun. Se uhraa itsensä unohtukselle ja tallettaa itsensä muistiin (eikä se koskaan kadota mitään) – mutta kun se katsoo muistiaan uudelleen, se tajuaa (oman, kokonaisen) totuutensa entistä adekvaatimmassa muodossa. Näin absoluuttisen hengen muistista on tullut hengen kuuliainen toisuus, liikkumaton merkki alituista liikettä vaativan filosofin systeemissä (liike jää sisäisyyden ja ulkoisuuden, muiston ja ajatuksen välille, ei eroksi ajatuksen ja muistin omien liikkeiden välille). Leimasinmalli on siirtynyt käsitteen viimeimpään vaiheeseen vaatimuksena ehjän, yhdel্লisen, vääritymättömän totaliteetin tavoittamisesta jokaisessa absoluuttisessa introspektiivisessä liikkauksessa.

Yllättävämpää kuin se, että klassisen tiedon totuuden tutkija ajautuu takaisin leimasinajattelun lumoihin on se, että Freud – joka tutkii sairautta ja hulluutta ja siis nimenomaan tiedostamattoman oikkujen sfääriä – tulee hänkin alistaneeksi muistin operaatiot sen reproduktiokyvylle. Myös Freud tulee väittäneeksi, että tietoisuuden historian voi ottaa tietoisuuden haltuun, kun subjekti reflektoi itseensä. Kun hän perustaa paranemisen alkuperäisen näyttämön uudelleentunnistamiseen nykyisen trauman pohjalla, hän johdattaa potilastaan samankaltaiseen introspektion kehään kuin Hegel Henkeä. Freudin essee ”Erinnern, Wiederholen, Durcharbeiten” näyttää nyt selvästi, minkälaiseen kehään hän ajautuu yrittäessään luoda eroa AT:n muistin ja toiston välille.

Täällä hän määrittelee täydellisen muistamisen hoidon ideaaliksi. Toisaalta hän määrittelee hypnoosin täydelliseksi muistamiseksi – joten hoidon ideaali on hypnoosi? Edelleen: hypnoosissa tapahtuu toistamista, ei muistamista – eli ideaalihoitoon ei sisällykään muistamista? Ja miten Freud voi kuvata miellyttävää transferenssia muistamisena kuin hypnoosissa ja epämiellyttävää transferenssia toistamisena? Lupolta alkaa tuntua siltä, että Freud lakkaa kutsumasta potilaan toistoja kaameiksi vain silloin, kun hän on onnistunut hypnotisoimaan potilaansa (tai kun tämä rakastaa häntä ehdoitta) – mutta kuka tässä liikkeessä pääsee tuskastaan, potilas vai Freud? Eikö vastenmielisyys, josta Freud puhui *Massapsykologiassa* kuvatessaan hypnootikon potilaan tahdon murtamiseen käyttämää väkivaltaa, käänny jo itseinhoksi?

Kun Freud luopui hypnoosista hoitokeinona ja korvasi sen transferenceurosin työstämisellä, hän luopui pyrkimyksestä mennään eksaktiin reproduktioon: ja silti hän nimeää jälkimmäisen tekniikan ratkaisuksi saman täydellisen muistamisen kuin mikä oli hypnoosin päämäärä. Paranemisen hetki jää kuitenkin hypnoottiseksi, ja työläs kiertotie menettää merki-

tyksensä. Näin parantava muistaminen ei eroa siitä pakonomaisesta toistamisesta joka tuotti sairauden – teorian tasolla. Käytännössä monen potilaan kerrotaan parantuneen: analysississä on kenties tapahtunut jotain muuta kuin Freud tuli kertoneeksi – tai jotain, minkä eksplikoinen on Freudille vaikeaa.

Hegel takertuu samantyyppiseen ansaan, kun hän määrittelee AT:n introspektiona. Kun hän antropologiassaan vastasi ”pelkkään kompakysymykseen” (*Vexierfrage*) siitä, miten unen erottaa valveesta, hän vetosi ikivanhaan kuvaukseen, jonka mukaan uneksija tuijottaa vain omaa sisintään ja valvoja näkee sen maailman, joka on koherentti kokonaisuus⁵. *Ensyklopediassaan* hän huomautti, että uneksiva sielu tuntee usein syvänä ja mahtavana koko individuaalisen luontonsa kokonaisuuden – menneen, nykyisen ja tulevan individuaalisen totaliteetin – siinä, missä valvojan maailma on sirpaloitunut. Enää ei voi olla kysymättä, olisiko hegeliaanisen järjestelmän koherenssi, jonka absoluuttinen henki introspektiona hetkellä tajuaa, hengen uni ja unelma, oman sisäisen maailman tunteminen mahtavana totaliteettina (jos reflektio on aina silmien avaamista, voisiko se olla vain silmien avaamista unessa?) Hegel vastaisi: ei tietenkään, sillä absoluuttisen hengen sisältö on kaikki totuus eikä sen ulkopuolelle jää mitään. Nukkumisen ja valveen dialektiikassa oli kyse vain yksittäisistä, rajallisista ihmisistä, joiden sisäinen totaliteetti oli pelkkä kuvitelma totaliteetista. Silti jopa heräämisen hetkellä oli kyse hengen itsensä olennaisesta liikkeestä. Kun lukija tuntee, että jotain on jäänyt pois Hegelin systeemistä, hän epäilee, onko absoluuttisen systeemin kaikenkattavuus sittenkään enemämpä kuin uskon kysymys – asettaako Hegel systeeminsä ymmärtämisen hetkeksi hetken, jolloin hän on itse vieraana subjektina alistanut lukijansa magneettisen herruuden alaiseksi? Hegelin henki on myös subjekti: jollain lailla koskaan ei ehdi olla kyse kahdesta subjektista muuten kuin

hierarkiassa, jossa toisen tuhoutuminen on välttämätöntä ja vain yksi jää jäljelle. Olennainen suhde ulkomaailmaan jonakin aidosti erillisenä ja vieraana, jonakin toisena subjektina, ei koskaan ilmesty valvovalle hengelle. Se vain painaa merkkejään nukkuvaan substanssiin.

Rakkauden lahjan tai unoituksen varkauden momentti näyttäytyy olennaisesti hypnoosissa. AT:n mestarit ovat taipuvaisia käsittämään hypnoosin ideaalisen toiston perusmallina ja unohtamaan asettaneensa hypnoosin perustalle ajatuksen suggestiosta, jota subjekti ei enää voi jäljittää. Kieltäessään hypnoosin mestarit kieltävät kaksi AT:lle mahdotonta tiedon mallia – tavoittamattoman lisäämisen ja köyhän toiston – ja silti heidän teoriansa kirjoittavat ne molemmat omien ehtojensa ja edellytystensä joukkoon.

Ne, jotka kirjoittavat unensa muistiin

Ajatus leimasta materiaalisena kapaleena (aivojen lihana, mindin bodynä, soluina, joihin jännitteet kai-vertavat ratoja; yksittäisenä muistona tai yksilön koko historiana) on kyllin mahtava legenda johtamaan AT:n mestarit hypnoottisiin kehiin, joissa epäjohdonmukaisuudet liukenevat piiloon ja joissa Aufhebung kumooa ymmärryksen ristiriidat niin, ettei unen ja absoluuttisen hengen logiikkoja voi enää erottaa toisistaan. Silti nimenomaan Hegel ja Freud voidaan lukea myös toisin; heidän teksteistään voidaan korottaa esiin sitä, minkä he jättivät syrjään tai mille avautunut paikka ei täyttynyt. Näin ”poststrukuralistinen” projekti, jonka edustajiksi on kutsuttu Deleuze, Derrida ja Nancy, voidaan avata myös mahdollisuutena kirjoittaa teoria muistista toisin. Voidaan kysyä esimerkiksi, minkälaiseen tiedon malliin päädytään, jos kyselyn lähtökohtana ei ole ehjän totuuden oikeuttaminen tietyn muistin mallin avulla, vaan muisti ”sinänsä” kaikkien efektien-sä mahdollistajana.

Kysytään vielä kerran: miten muistijälki syntyi valistuneiden romantikkojemme mielestä? Miten se kaivertui perustansa?

Vastaus on annettu mestarien jatkuvasti tiedon partaalle jättämässä tavan, habituksen, kategoriassa. Hegelin sielu heräsi tietoisuudeksikultettuun tavan momentin (Gewohnheit) läpi. Kielestä tuli toimivaa kieltä vasta kun se kehittyi mekaaniseksi muistiksi, kun reproduktiivisen muistin turta toisto oli kiinnittänyt merkitsijät pysyvästi merkityihin eikä merkin merkinäolemista tarvinnut enää ajatella. Jotta oppisi puhumaan tai kirjoittamaan, on toistettava samaa ääntä tai liikettä, kunnes se on muuttunut merkitykseksi ja automaattiseksi. Ajattelu toimii vain tällaisen tiedostamattoman mekaniikan varassa – vain silloin, kun sen luonnollinen perusta on muotoiltu (Bildung) kannattelemaan hengen liikkumista. Perusta avautuu nimenomaan hengen mekaniikan, tautologian tyhjyyden takia.

Myös Freudin muistijäljen perustana on toisto: liike, jossa jännite puskeutuu staattisuudestaan kiinni pitävien neuronien vastarintaa vasten niin monta kertaa, että vastarinta laantuu ja sen tilalle kaivertuu väylä. Deleuze tulkitsee Freudin kuvion niin, että toistosta tulee ensimmäinen ja Eros-Mnemosyneestä toinen ajan synteesi: toisto ja muisti hierarkisoituvat niin, että edellinen on jälkimmäisen perusta.

AT:n mestarit eivät lopulta osanneet olla ajattelematta muistijälkeä jossain mielessä materiaalisena piirtona, ja tämä johti heidät samalla jättämään muistissa vaikuttavat, materiaaliiltaan epämääräiset voimat toissijaiseen lisäämisen position. Jos tältä perustalta kysytään nyt ei muistin vaan toiston kohtaloa, ja jos otetaan vakavasti ne perustan substanssissa tai tiedostamattomassa vaikuttavat lait, jotka AT:n mestarit jatkuvasti jättivät sekundaarisiksi lisäkkeiksi, toiston prosessi avautuu ei enää vain identtisen paluuna vaan myös muuntelun prosessina. Seuraava instanssi voi tällaisessa prosessissa aina olla modifioitu instanssi. Vasta nyt toistetun yhteys toistettavaan saadaan näkyville, sillä jälkimmäisestä tulee aidosti toinen – ei ensimmäisen oma toinen tai sen

abstrakti negaatio, vaan eri, muu samuudessaankin.

Tämän siirtymän teknisen perustan voi lukea esimerkiksi Deleuzen toiston käsitteestä. Hän huomauttaa heti *Différence et répétitionin* alussa, että identiteetti, jonka filosofia on perinteisesti kyennyt ymmärtämään (esimerkiksi identiteetti, jota muisto kannattelee, identiteetti aiemman ja nykyisen näyttämön välillä) on aina ollut universaalien välistä identiteettiä: kvantitatiivista samuutta tai kvantitatiivista ekvivalenssia, mahdollisuutta korvata yksi universaalia edustava instanssi toisella jäännöksettömästi. Deleuzen kysymys toistosta kysyy nyt jonkun aidosti singulaarisen instanssin toistumista, sellaisen elementin paluuta, jota ei voi redusoida yhteenkään universaaliin. Tällaisen toiston kriteeri ei olisi enää vaihto vaan varkaus tai lahja. Toinen nimi saman kysymyksen ilmaisemiselle voisi olla esimerkiksi Derridan esseessään ”Signature, événement, contexte” esittelemä ajatus iteraatiosta: tässä on kyse sellaisesta ”saman” paluusta, jossa paluuseen liittyy myös alteraatio, muutos.

Tai vielä kerran näin: Hegel opetti, että singulaari on universaali. Niiden välinen ero on siinä, että universaali on puhdas ja välitön siinä missä singulaarisuus on täyttä määrittynyt – ja käsitämisen tuskallisuus liittyy myös siihen, että vain universaalin voi lausua siinä missä singulaari jää lausumattomaksi perustaksi. Käsitämisen itsensä prosessi pingotuu näiden kahden äären välille, oskillaatioksi, jossa lausuttu universaali vajoaa kerran toisensa jälkeen tyhjyytensä täyteläiseen mutta lausumattomaan perustaan. Nyt Derrida ja Deleuze kysyvät sellaista singulaaria, joka olisi singulaarisen singulaarinen, universalisoitumaton. Tämän singulaarin lausuminen ei enää olisi sen täydellistä tavoittamista universaalina vaan pelkästään uuden edustajan (nimen, korvikkeen, fetissin tai proteesin) tarjoamista eräänlaiseen likiarvona siitä, mitä ei voi lausua tyhjentävästi sikäli kuin se on

todella singulaari. Edelleen voisi ajatella, että on kyse materia kyselemisestä sikäli kuin juuri materia alueella toistuvat instanssit, ja hengen alueella kokonaisuus.

Tällaisen singulaarin toiston prosessi kirjoittaa ajatuksen tai muistamisen historian eri lailla kuin universaalin hypnoottinen kertaus. Nyt AT:n kohtalo jää olennaisesti avoimeksi, eikä sitä, mikä pakenee universaalia, voi ottaa totaliteetin haltuun. Se, mikä toistuu, on aina jo voinut joutua vieraan hypnoottikon vallan alle; jokin lahja tai varkaus, jota valvova tietoisuus ei kykene tavoittamaan, on aina jo voinut modifioida palaavana esiin tulevaa singulaaria. Näin voi myös päästää vanhemmat mestarit vapaaksi siitä hypnoosin kehästä, joka näyttäytyi heille niin kohtalokkaana: se, mitä Hegel on tehnyt hänen kirjoittaessaan systeemiä tai mitä Freud on tehnyt parantaessaan potilaan on de facto sisältänyt sellaisen alteraation vaikutuksen, joka on tehnyt heidän työstään jotain muuta kuin kaameaa toistoa⁶.

Tämä on lopulta kenties myös se, mitä psykoanalytikko on tehnyt luullessaan hypnotisoivansa potilastaan – työstämistä, joka jäi Freudilla oudon määritteettömäksi muistin ja toiston mahtavan kaksoiskäsitteen viedessä hänen huomionsa. Derrida, Deleuze ja Nancy eivät hekään onnistu pakenemaan demoneja ja geniuksia (esimerkiksi Hegeliä ja Freudia) – mutta koska he jäljittävät unistaan isiensä sinne jättämiä viestejä, he onnistuvat ehkä välttämään osan siitä kaamean itsensä hypnotisoimisen velvollisuudesta, joka hermostutti heidän isiään. Täällä kiihottavin ja intensiivisin isien viesteistä oli tarina siitä muistin fantastisesta mekaniikasta, joka ei koskaan näe (täysin), mistä se on tullut.

Susanna Lindberg

Viitteet

1. Hengen fenomenologia päättyy erääseen Hegelin arvoituksellisimmista vitseistä, kahteen Schillerin säkeeseen, jotka Hegel tansa mukaan siteeraa ulko-muistista – väärin. Schiller kirjoitti tekstissään ”Die Freundschaft”: ”Aus dem Kelch des ganzen Seelenreiches / Schäumt ihm – die Unendlichkeit”. Hegelin muunnelma: ”aus dem Kelche dieses Geisterreiches / schäumt ihm seine Unendlichkeit”. Juuri määriteltyään absoluuttisen hengen kaikenmuistamalla kaikentietävänä absoluuttisen hengen kirjuri itse muistaa väärin. Voimme aikanaan pohtia, onko pelissä muutakin kuin satunnainen inhimillinen lipsahdus, johon satunnainen ulkoinen paine Napoleonin ja kustantajan muodossa on sortanut suuren filosofin.
2. Tai paperi, jolle mieli kirjoittaa havaintonsa ja ideansa muistiin: klassisten muistin teorioiden ja Derridan varhaisten kirjoituksen analyysien välillä on loputtoman imitaation ja mallien välisen vaihdon punoma kytkös. Perinpohjainen esittely näistä malleista löytyy esimerkiksi David Farrell Krellin kirjasta *On Memory, Reminiscence, and Writing*.
3. Mnemoninen tableau on monen klassisen muistiteknikan perusta: tuttu kuva, johon muistettava uusi asia sijoitetaan. Esimerkiksi jos haluat muistaa ulkoa pitkän sanasarjan, sijoita se mielessäsi lapsuudenkotiisi. Aseta kynnykselle ensimmäinen sana, eteiseen toinen, eteisen peiliin kolmas. ja kun haluat palauttaa sanasarjan uudelleen mieleesi, kulje sama reitti uudelleen. Lapsuudenkotiä ylevämpänä perustana muistamiselle on käytetty esimerkiksi Danten *Helvetiä*.
4. Niinpä silloin, kun Hegel näytti siteeraavan Schilleriä väärin *Hengen fenomenologian* lopussa, kyse ei ehkä olekaan ollut Hegelin vaan Schillerin virheestä: Hegel, joka filosofina tietenkin tajuaa enemmän kuin runoilija, näki, missä piili tämän säkeiden totuus, ja hän ilmaisi tämän totuuden, joka oli jäänyt Schillerin jäljiltä vielä huonosti muotoiluksi. Totuuden ilmaisemisen muoto ei ole yhden-tekevä.
5. Herakleitos lisäisi, että tämä kokonaisuus on ihmisille yhteinen, mutta koska Hegelin henki on aina enemmän kuin yksittäinen ihminen, hänen ei tarvitse mainita tätä erikseen.
6. Paras esimerkki tällaisesta tavasta lukea singulaarisuuden liikettä AT:n mestarin omasta tekstistä lienee Nancyin tutkielma *La remarque spéculative*: Nancy näyttää täällä, kuinka Hegelin oma termi *Aufhebung* toimii universalisoitumattomana singulaarin toistona, alteroivan paluun fantastisena mekaniikkana.

Kirjallisuus

Deleuze, Gilles: *Différence et répétition*, Presses universitaires de France, Paris, 1989.

Derrida, Jacques: *Marges de la philosophie*, Minuit, Paris, 1972

— *Glas*, Denoel / Gonthier, Paris 1981.

Freud: *Jenseits des Lustprinzips; Erinnern, Wiederholen, und Durcharbeiten; Massenpsychologie; Traumdeutung*.

Hegel, G. W. F.: *Phänomenologie des Geistes*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.

— *Enzyklopädie der Philosophischen Wissenschaften I-III*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.

Wissenschaft der Logik I-II, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1986.

Krell, David Farrell: *Of Memory, Reminiscence, and Writing*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1990.

Laplanche, J. & Pontalis, J.-B.: *Vocabulaire de la psychanalyse*, Presses universitaires de France, Paris 1990.

Nancy, Jean-Luc: *La remarque spéculative*, Galilée, Paris, 1973
Identité et tremblement, teoksessa *Hypnose*, eds. Borch-Jakobsen, Michaud & Nancy, Galilée, Paris, 1984.